

Вечори на хуторі біля Диканьки

КУПИТИ

В історії світової літератури трапляються щасливі випадки, коли створена письменником-початківцем книга долає часові та просторові обмеження, перетворюючись у шедевр для всіх часів і народів. Саме таким щасливим випадком можна вважати «Вечори на хуторі біля Диканьки» Миколи Гоголя. У восьми повістинах, що лягли в основу «Вечорів...», читач відкриє для себе майже казковий світ старожитнього українського села, де відьми літають як собі знають, де чорт ярмаркує у Сорочинцях, де страшний Басаврюк чіпляється до красних дівчат. Цей веселий (а інколи — і страшнуватий) світ поряд — варт лише розгорнути книжку. Для широкого кола читачів.

Ніколаєвська

Вечори на хуторі біля дикань

БОГДАНОВА ШКОЛА

©Видавництво "НК-Богдан"

ISBN 978-966-10-7616-6

Микола Гоголь

ВЕЧОРИ НА ХУТОРІ
БІЛЯ ДИКАНЬКИ
Повісті

ЧАСТИНА ПЕРША

Передмова

«Це що за диковина: *Вечори на хуторі біля Диканьки*? Що це за вечори? І шпурнув у світ якийсь пасічник! Слава тобі господи! Ще мало обскубли гусей на пера та перевели ганчір'я на папір! Ще мало народу, усякого звання й наброду, перекаляло пальці в чорнилі! Надав же чорт і пасічникові потягтися слідом за іншими! Справді, друкованого паперу розвелось стільки, що й не придумаєш швидко, що б таке загорнути в нього».

Чуло, чуло віще моє усі ці розмови ще за місяць! Тобто, кажу я, що нашому брату, хуторянинові, носа тільки виткнути з своєї глушини на великий світ — матінко моя! — Це все одно, як трапляється, іноді зайдеш у покої великого пана: обступлять тебе всі та й почнуть морочити. Ще б нічого, нехай би вже вище лакейство, — так ні, яке-небудь обідране хлоп'я, глянути — погань, що порпається на задньому дворі, — і те причепиться; та й почнуть з усіх боків ногами притупувать: «Куди, куди, чого? геть, мужик, геть!» Я вам скажу... Та що там казати! Легше мені двічі на рік з'їздити до Миргорода, де от уже п'ять літ, як не бачив мене ні підсудок з земського¹ суду, ні поважний ієрей², ніж показатися у той великий світ. А показався — то вже плач не плач, а давай одвіт!

У нас, мої люб'язні читачі, — не в гнів вам сказати (ви, може, й розсердитесь, що пасічник говорить з вами за просто, немов з якимось сватом своїм або кумом), — у нас, на хуторах, ведеться здавна: тільки-но закінчаться роботи на полі, мужик залізе відпочивати на всю зиму на піч, і наш брат приховає своїх бджіл у темний льох, коли ні журавлів у небі, ні груш на дереві більш не побачите, тоді, як тільки вечір, уже напевно десь в кінці вулиці жевріє вогник, сміх і пісні чути здалеку, дзенькає балалайка, а часом і скрипка, гомін, шум... Це у нас вечорниці! Вони, як бачите, вони схожі на ваші бали; тільки не можна сказати, щоб зовсім. На бали, коли ви їдете, то саме за тим, щоб повертіти ногами та попозіхати в кулак; а в нас збереться в одну

хату юрба дівчат зовсім не для балу, з веретеном, з гребенями³; спочатку немов і за діло візьмуться: веретена хурчать, ллються пісні, і кожна не зведе й очей убік; та тільки шелеснуть у хату парубки з скрипалем — здійметься крик, почнеться веремія, підуть танці та заведуться такі штуки, що й розказати не можна.

А найкраще, як зіб'ються всі тісною купою та почнуть загадок загадувати, або просто правити теревені. Боже ти мій! Чого тільки не розкажуть! Відки старовини не викопують! Якого жаху не нанесуть! Та ніде, може, не розказувано було стільки диговин, як на вечорах у пасічника Рудого Панька. За що мене миряни прозвали Рудим Паньком — їй-богу, не скажу вам. І волосся, здається, у мене тепер скоріше сиве, ніж руде. Та в нас, не звольте гніватись, такий звичай: як дадуть кому люди якесь прізвисько, так і на віки вічні залишиться воно. Бувало зберуться, напередодні свята, добрі люди в гості до пасічницької хатини, посідають за стіл, — і тоді прошу тільки слухати. Та й то сказати, що люди ж були зовсім не простого десятка, не які-небудь мужики хуторянські. Так, може, комусь і вищому за пасічника зробили б честь, завітавши. От, наприклад, чи знаєте ви дяка диканської церкви Хому Григоровича? Ех, голова! А які історії вмів він розповідати! Дві з них знайдете в цій книжці. Він ніколи не носив пістрьового⁴ халата, який побачите ви на багатьох сільських дячках; а заходьте до нього і в будень, він вас завжди прийме у балахоні з тонкого сукна кольору захололого картопляного киселю, за яке він платив у Полтаві мало чи не по шість карбованців за аршин⁵. Від чобіт його, у нас ніхто не скаже на цілому хуторі, щоб чути було запах дьогтю; а кожному відомо, що він мазав їх найкращим смальцем, якого, гадаю, інший мужик з радістю поклав би собі в кашу. Ніхто не скаже також, щоб він коли-небудь утирав носа полою свого балахона, як це роблять інші люди його звання; а виймав з-за пазухи чепурно згорнену білу хустку, вишивану по всій окрайці червоними нитками, і, справивши, що слід, згортав її знову, як звичайно, у дванадцятую долю і ховав за пазуху. А один із гостей... Ну, той уже був такий панич, що хоч зараз нарядити у засідателі⁶ або в підкоморії⁷. Було поставити перед себе палець і, дивлячись на його кінець,

підє розповідати — вигадливо та хитро, немов у друкованих книжках! Інший раз слухаєш, та й роздум нападе. Нічого, хоч убий, не тямиш. Звідки він слів набрався таких! Хома Григорович одного разу йому щодо цього добру сплів приказку: розказав він йому, як один школяр, що вчився у якогось там дяка грамоти, приїхав до батька і став таким латинником, що забув навіть нашу мову православну. Всі слова звертає на ус: лопата в нього — лопатус, баба — бабус. От, трапилося раз, пішли вони разом із батьком у поле. Латинник побачив граблі та й питає батька: «А як це, батьку, по-вашому зветься?» Та й наступив, роззявивши рота, ногою на зубці. Той не встиг зібратися з відповіддю, як грабильно піднялося, розмахнувшись, та — лусь його по лобі. «Кляті граблі!» закричав школяр, ухопившись рукою за лоб і підскачовиши на аршин: «як же вони, чорт би зіпхнув з мосту їхнього батька, боляче б'ються!» Так он як! Пригадав і ім'я, голуб! — Така приказка не припала до душі закрутистому розповідачеві. Не кажучи й слова, встав він із місця, розставив ноги свої посеред кімнати, нахилив голову трохи наперед, засунув руку в задню кишеню горохового каптана свого, витяг круглу лаковану табакерку, клацнув пальцем по намальованій пиці якогось бусурменського генерала і, зачепивши немалу порцію табаки, розтертої з попелом та любистковим листом, підніс її коромислом до носа і витяг носом на льоту всю купку, не доторкнувшись навіть до великого пальця. І все ні слова. Та як поліз у другу кишеню і вийняв синю картату бавовняну хустку, тоді тільки промимрив про себе, ледве ще чи не прислів'я: Не мечіте бісеру перед свиньми. «Бути ж тепер сварці», подумав я, помітивши, що пальці у Хоми Григоровича так і туляться дати дулю. На щастя, стара моя догадалася поставити на стіл гарячий книш з маслом. Усі взялися за діло. Рука Хоми Григоровича, замість того, щоб показати дулю, простяглася до книша, і, як завжди ведеться, почали хвалити майстерницю-господиню. Ще був у нас один розповідач; та той (не слід би на ніч згадувати про нього) такі викопував страшні історії, що волосся ходило по голові. Я навмисне і не вміщував їх сюди: ще налякаєш добрих людей так, що пасічника, прости господи, як

чорта всі почнуть боятися. Нехай краще, як доживу, коли бог дасть, до нового року та випущу другу книжку, тоді можна буде налякати вихідцями з того світу та дивами, які творилися в старовину у православній стороні нашої. Між ними, може трапитись, знайдете й побрехеньки самого пасічника, що розказував він своїм онукам. Аби слухали та читали, а в мене, мабуть, от ліньки тільки кляті копатися, назбирається і на десять таких книжок.

Еге, от було і забув найголовніше: як будете, панове, їхати до мене, то прямісінько їдьте стовповим шляхом на Диканьку. Я навмисне й виставив її на першому листку, щоб швидше добралися до нашого хутора. Про Диканьку ж, гадаю, ви наслухалися доволі. Бо й те сказати, що там дім кращий якогось там пасічницького куреня. А про сад і казати нічого: у Петербурзі вашому, певно, не знайдете такого. А приїхавши у Диканьку, спитайте тільки першого, який і рішиться назустріч, хлопчика, що пасе в замазаній сорочці гусей: «А де живе пасічник Рудий Панько?» — «А от там!» скаже він, показавши пальцем, і, коли хочете, доведе вас до самого хутора. Прошу, проте, не дуже закладати назад руки та, як там кажуть, викручуватися, бо шляхи по хуторах наших не такі гладенькі, як перед вашими хоромами. Хома Григорович позаторік, приїздивши з Диканьки, навідався-таки в провалля з новою таратайкою своєю і гнідою кобилою, незважаючи на те, що сам поганяв і що поверх своїх очей надівав часом ще й куповані.

Зате вже, коли завітаєте в гості, то динь подамо таких, яких ви зроду, може, не їли; а меду, і забожуся, кращого не знайдете на хуторах. Подумайте собі, що, як внесеш щільник — запах піде по всій кімнаті, уявити собі не можна, який: чистий, як сльоза, або кришталь дорогий, що буває в сергах. А якими пирогами нагодує моя стара! Що то за пироги, якби ви тільки знали! сахар, справжнісінький сахар! А масло, так-от і тече по губах, коли почнеш їсти. Подумаєш справді: на що тільки не майстерниці ці баби! Чи ви пили коли-небудь, панове, грушовий квас з терновими ягодами, або варену з родзинками та сливами? Або, чи не траплялося вам, часом, їсти пугрю⁸ з молоком? Боже ти

мій, яких на світі нема страв! Почнеш їсти — просто насолода та й годі. Такі смачні, що й не описати! Минулого року... Проте, що це я, справді, розбалакався?.. Приїздіть тільки, приїздіть швидше; а нагодуємо так, що будете розказувати кожному стрічному.

Пасічник Рудий Панько

На всякий випадок, щоб не спом'янули мене недобрим словом, виписую сюди, в азбучному порядку, ті слова, які в книжці цій не всякому зрозумілі⁹.

СОРОЧИНСЬКИЙ ЯРМАРОК

I

Мені нудно в хаті жить.
Ой, вези ж мене із дому,
Де багацько грому, грому,
Де гопцюють все дівки,
Де гуляють парубки!
Зі старовинної легенди

Який чарівний, який розкішний літній день у Малоросії! Які млосногарячі ті години, коли полудень сяє серед тиші й спеки, і блакитний, незмірний океан, жагучим куполом схилившись над землею, здається, заснув, весь потонувши в млості, пригортаючи й стискаючи прекрасну в ніжних обіймах своїх! На ньому ні хмаринки. В полі ні звуку. Все начебто вимерло; вгорі тільки в небесній глибині тремтить жайворонок, і срібні пісні летять повітряними сходами на закохану землю, та зрідка кигикання чайки чи дзвінкий голос перепела пролунає в степу. Ліниво й бездумно, ніби гуляючи без мети, стоять підхмарні дуби, і сліпучі удари сонячного проміння запалюють цілі мальовничі маси листя, кидаючи на інші темну, як ніч, тінь, на яку тільки при великому вітрі бризкає золото. Смарагди, топази, яхонти ефірних комах сиплються над барвистими городами, обрамованими стрункими соняшниками. Сірі скирти сіна й золоті снопи хліба табором розташовуються в полі й кочують по його безкрайності. Нагнулись від ваги плодів розлогі віти черешень, слив, яблунь, груш; небо, його чисте дзеркало — ріка в зелених, гордо піднятих рамах... Яке повне розкоші і солодкої знемоги малоросійське літо!

Такою розкішшю сяяв один із днів гарячого серпня року тисяча вісімсот... вісімсот... Та років з тридцять буде тому, коли шлях, верст¹⁰ за десять до містечка Сорочинців, кипів народом, що поспішав з усіх околиць і далеких хуторів на ярмарок. З ранку ще тяглися нескінченною валкою чумаки із сіллю та рибою. Гори горшків, закутаних у сіно, поволі сунули, здається, нудьгуючи зі

своєї неволі й темряви; подекуди тільки яка-небудь розмальована яскраво миска чи макітра хвастовито висувалася з високо піднятого на возі плоту й привертала розчулені погляди прихильників розкоші. Багато з подорожніх поглядало з заздрістю на високого гончара, власника цих коштовностей, що, повільно ступаючи, йшов за своїм крамом, дбайливо закутуючи глиняних своїх чепурунів та кокеток ненависним для них сіном.

Самотою збоку тягся стомленими волами віз, навалений мішками, прядивом, полотном та всякою хатньою поклажею, а за ним брів, у чистій полотняній сорочці і в забруднених полотняних шароварах, його хазяїн. Лінивою рукою обтирав він піт, що градом котився з його смаглявого обличчя і навіть капав з довгих вусів, напудрених тим невмолимим перукарем, що некликаний приходить і до вродливиці, і до потвори та силоміць пудрить кілька тисяч уже літ весь рід людський. Поряд з ним ішла прив'язана до воза кобила, сумирний вигляд якої свідчив про похилий вік її. Багато зустрічних, і особливо молодих парубків, брались за шапку, порівнявши з нашим дядьком. Одначе не сиві вуси й не поважна хода його змушувала їх це робити; досить було звести очі трохи вгору, щоб побачити причину такої шанобливості: на возі сиділа гарненька дочка з круглим личком, з чорними бровами, що рівними дугами зводилися над ясними карими очима, з безжурно усміхненими рожевими устами, з зав'язаними на голові червоними і синіми стрічками, які, разом з довгими косами і пучком польових квітів, багатою короною лежали на її чарівній голівці. Все, здавалося, цікавило її; все було для неї чудне, нове... і гарненькі очиці безперестанку бігали від одного дива до другого. Та як і не розважитися! вперше на ярмарку!.. Дівчина у вісімнадцять літ уперше на ярмарку!.. Та ніхто з прохожих і проїжджих не знав, як важко їй було вблагати батька взяти її з собою, хоч той і душею радий був би зробити це раніш, якби не лиха мачуха, що навчилася тримати його в руках так само вправно, як він віжки своєї старої кобили, що ото за довголітню працю пленталася тепер на продаж. Невгамовна жінка!.. Та ми й забули, що й вона тут сидить зверху на возі

у пишній і шерстяній зеленій кофті, на якій, ніби на горностаєвій хутрі, нашиті були хвостики червоного тільки кольору, в дорогій плахті, що рябіла, мов шахівниця, і в ситцєвій барвистій очіпку, що надавав якоїсь особливої поважності її червоному повному обличчю, по якому перебігало щось таке неприємне, таке дике, що кожний ту ж мить поспішав перевести збентежений погляд свій на веселеньке личко дочки.

Очам наших подорожніх почав уже відкриватися Псьол; здаля вже повівало холодком, що здавався відчутнішим після втомної, виснажливої спеки. Крізь темно- і ясно-зелене листя недбало розкиданих у лузі осокорів, беріз і тополь заблискали вогненні, повиті холодом іскри, і річка-красуня пишно відкрила срібне лоно своє, на яке розкішно падали зелені кучері дерев. Славільна, як вона в ті чарівні години, коли правдиве дзеркало так заavidно вбирає в себе її сповнене гордошів і сліпучого блиску чоло, лілейні плечі й мармурову ший, затінену темною хвилею, що впала з русої голови, коли зневажливо відкидає вона одні прикраси, щоб замінити їх іншими, і вередуванням її краю нема, — вона чи не щороку міняє свої околиці, вибирає собі новий шлях і оточує себе новими, різноманітними ландшафтами. Ряди млинів підіймали на важкі колеса свої широкі хвилі й потужно кидали їх, розбиваючи на бризки, обсипаючи пилом і сповнюючи шумом околицю. Віз зі знайомими нам пасажирами виїхав у цей час на міст, і ріка у всій красі і величі, як суцільне скло, розкинулася перед ними. Небо, зелені й сині ліси, люди, вози з горшками, млини — все перекинулось, стояло й ходило догори ногами, не падаючи в блакитну, прекрасну безодню. Красуня наша замислилася, дивлячись на розкішний краєвид, і забула навіть лузати свій соняшник, чим ретельно розважалась усю дорогу, коли раптом слова: «ой, та й дівчина!» вразили її вухо. Оглянувшись, побачила вона гурт парубків, що стояли на мосту, і серед них один, одягнений чепурніше ніж інші, в білій свитці і в сивій з решетилівського смушку шапці, узявшись у боки, молодецьки поглядав на проїжджих. Красуня не могла не помітити його засмаглого, але приємного обличчя й огненних очей, що, здавалося, намагались побачити її наскрізь, і опустила

очі, подумавши, що, може, це він сказав ті слова. «Гарна дівчина!» казав далі парубок у білій свитці, не зводячи з неї очей. «Я віддав би все своє господарство, щоб поцілувати її. А он спереду й диявол сидить!» Регіт знявся з усіх боків; та вичепуреній жінці чоловіка, що повільно ступав поруч, не дуже сподобалось таке привітання: червоні щоки її стали аж огненні, і тріскотіння добірних слів посипалось, як дощ, на голову гуляки-парубка:

«Щоб ти подавився, паскудний бурлако! Щоб твого батька горшком по голові стукнуло! Щоб він посковзнувся на льоду, антихрист проклятий! Щоб йому на тім світі чорт бороду обсмалив!»

«Ач, як лається!» сказав парубок, витріщивши на неї очі, нібито спантеличений таким сильним залпом несподіваних привітань: «і язик їй, столітній відьмі, не заболить вимовляти такі слова».

«Столітній!..» підхопила літня красуня. «Поганцю! піди та вмийся спочатку! Шибенику нікчемний! Я не бачила твоєї матері, та знаю, що погань! і батько погань! і тітка погань! Столітній! що в нього молоко ще на губах...»

Віз саме почав з'їжджати з мосту, і останніх слів уже не можна було почути; та парубок не хотів, здається, закінчити на цьому: не думавши довго, схопив він жменю грязюки й жбурнув услід їй. Удар був влучніший, ніж можна було сподіватись: весь новий ситцьовий очіпок був заляпаний грязюкою, і регіт у гурті легковажних гульвіс вибухнув ще з більшою силою. Огрядна чепуруха скипіла від гніву; та віз від'їхав у цей час досить далеко, і злість її впала на безневинну пасербицю та на вайлуватого чоловіка, який, звикши здавна до таких явищ, весь час уперто мовчав і байдуже сприймав бурхливу мову розлюченої дружини. Одначе, незважаючи на це, невтомний язик її тріскотів і метлявся в роті доти, поки не приїхали вони в передмістя до старого знайомого й кума, козака Цибулі. Зустріч з кумами, що давно не бачились, вигнала на якийсь час із голови цю неприємну пригоду, примусивши наших подорожніх порозмовляти про ярмарок і перепочити трохи після далекої дороги.

II

Що боже, ти мій господи! чого нема на тому ярмарку! колеса, скло, дьоготь, тютюн, ремінь, цибуля, крамарі всякі... так що хоч би в кишені було рублів із тридцять, то й тоді б не закупив усього ярмарку.

З малоросійської комедії

Вам, мабуть, траплялося чути, як десь рине далекий водоспад, коли все навколо сповнене стривоженого гуркоту, і хаос дивних, неясних звуків вихором носить перед вами. Справді, чи не ті самі почуття вмиль охоплюють вас у вихорі сільського ярмарку, коли весь народ зростається в одне величезне страховище й ворухиться всім своїм тулубом на майдані та в тісних вулицях, кричить, гогоче, гримить? Галас, сварка, мукання, мекання, ревіння — все зливається в один безладний гомін. Воли, мішки, сіно, цигани, горшки, баби, пряники, шапки — все яскраве, строкате, безладне метушиться купами і снується перед очима. Різноголоса мова потопляє одна одну, і жодне слово не вихопиться, не врятується від цього потопу; жоден крик не вимовиться ясно. Тільки ляскання по руках торгашів чути з усіх кінців ярмарку. Ламається віз; дзвенить залізо; з гуркотом падають скидувані на землю дошки; і запаморочена голова не розуміє, куди вдатися. Приїжджий мужик наш з чорнобривою дочкою давно вже тинявся між народом. Підходив до одного воза, обмацував другого, прислухався до цін; а в той час думки його оберталися безперестанно коло десяти мішків пшениці та старої кобили, що він привіз на продаж. З обличчя дочки його помітно було, що їй не дуже приємно тертися коло возів з борошном та пшеницею, їй би хотілося туди, де під полотняними ятками принадно розвішані червоні стрічки, сережки, олов'яні, мідні хрестики й дукачі. Та й тут, однак, вона знаходила собі багато чого для спостереження: її смішило дуже, як циган і мужик били один одного по руках, скрикуючи самі від болю; як п'яний жид давав бабі киселю; як, посварившись, перекупки перекидалися лайкою і раками; як москаль, погладжуючи одною рукою свою цапину бороду, другою... Та ось почула вона, що хтось смикнув її за вишиваний рукав сорочки. Озирнулася — аж парубок у білій свитці, з ясними очима, стояв

перед нею. Жилки її здригнулись, і серце забилося так, як ще ніколи, ні з якої радості, ні з якого горя: і дивно, і любо їй здалося, і сама не могла розібрати, що робилося з нею.

«Не бійся, серденько, не бійся!» говорив він до неї стиха, взявши її за руку, «я нічого не скажу тобі лихого!»

«Може, це й правда, що ти нічого не скажеш лихого», подумала про себе красуня: «тільки мені чудно... мабуть, це нечистий! Сама, здається, знаєш, що не годиться так... а сили немає забрати від нього руку».

Мужик обернувся й хотів щось промовити до дочки, та збоку почулося слово: пшениця. Це магічне слово змусило його в ту ж хвилину приєднатися до двох негоціантів¹¹, які голосно розмовляли, й уваги, що прикувалася до них, уже ніщо неспроможне було відвернути.

III

Чи бачиш, він який парнище?

На світі трохи єсть таких.

Сивуху так, мов брагу, хлище!

Котляревський «Енеїда»

«То ти думаєш, земляче, що погано піде наша пшениця?» говорив чоловік, з вигляду схожий на заїжджого міщанина, мешканця якого-небудь містечка, у пістрьових, забруднених дьогтем і засмальцьованих шароварах, до другого в синій, подекуди вже й з латками, свитці та з величезною ґулею на лобі.

«Та думати нема чого тут; я ладен накинути на шию петлю та й гойдатися на цьому дереві, як ковбаса перед Різдвом на хаті, коли ми продамо хоч одну мірку¹²».

«Кого ти, земляче, морочиш? Привéзу ж, крім нашого, нема зовсім», відказав чоловік у пістрьових шароварах. — «Еге ж, говоріть собі, що хочете», думав про себе наш знайомий, що не пропускав і слова з розмови двох негоціантів: «а в мене десять мішків таки є в запасі».

«То ж то й воно, що коли де встряне нечиста сила, то жди стільки добра, як від голодного москаля», значущо сказав чоловік з ґулею на лобі.

«Яка нечиста сила?» підхопив чоловік у пістрьових шароварах.

«Чи ти чув, що подейкують люди?» провадив далі той, що з ґулею на лобі, наводячи на нього скоса свої похмурі очі.

«Ну?»

«От тобі й ну! Засідатель — щоб він не діждав більше витирати губи після панської слив'янки — одвів для ярмарку прокляте місце, на якому, хоч лусни, ні зернини не продаси. Бачиш ти отой старий розвалений сарай, що ген-ген стоїть під горою?» (Тут цікавий батько нашої красуні підсунувся ближче і весь обернувся, здавалося, на увагу). «В тому сараї й водяться чортячі штуки; і жоден ярмарок на цьому місці не минав без біди. Вчора волосний писар проходив пізно ввечері, коли зирк, — аж у вікно на даху висунулось свиняче рило та й рохнуло так, що йому мороз пішов за спиною; так і жди, що знову з'явиться червона свитка!»

«Що ж це за червона свитка?»

Тут у нашого уважного слухача волосся стало дибом; зі страхом обернувся він назад і побачив, що дочка його та парубок спокійно стояли, обнявшись і наспівуючи одне одному якісь любовні казки, забувши про всі свитки на світі. Це розвіяло його страх і примусило повернутися до звичайної безтурботності.

«Еге, ге, ге, земляче, та ти майстер, як я бачу, обійматися! Щоб мене чорт узяв, коли я не на четвертий тільки день після весілля навчився обіймати покійну свою Хвеську, та й то дякувати кумові: бувши дружком, вже напоумив».

Парубок помітив ту ж мить, що батько його коханої не дуже розумний, і в думках заходився будувати план, як би то схилити його на свою користь.

«Ти, певно, чоловіче добрий, не знаєш мене, а я тебе зразу впізнав».

«Може, і впізнав».

«Коли хочеш, то й як звати, і на прізвище, і всяку всячину розкажу: тебе звать Солопій Черевик».

«Еге ж, Солопій Черевик».

«А придивись-но гарненько: чи не впізнаєш мене?»

«Ні, не впізнаю. Не в гнів сказати, на віку стільки довелось надивитися пик усяких, що чорт їх і пригадає всіх!»

«Шкода, що ти не пригадаєш Голопупенкового сина!»

«А ти ніби Охрімів син?»

«А хто ж інший? Хіба тільки лисий дідько, як не він».

Тут приятелі взяли за шапки й почалося чоломкання; наш Голопупенків син, одначе, не гаявши часу, наважився одразу ж напосістись на нового свого знайомого.

«Ну, Солопію, ото, як бачиш, я й дочка твоя покохали одне одного так, що хоч би й вік жити вкупі».

«Що ж, Параско», сказав Черевик, обернувшись і сміючись до своєї дочки: «може, й справді, щоб уже, як то кажуть, вкупі, і той... щоб і паслись на одній траві! га? по руках? ану лишень, новообраний зятю, став могорич!»

І всі троє опинились у відомій ярмарковій ресторації — під яткою в жидівки, заставленою незліченною флотилією сулій, бутлів, пляшок всякого роду й віку.

«Ох і молодець! за це люблю!» говорив Черевик, трохи підпивши й бачивши, як наречений зять його налив кухоль завбільшки з півкварти і, навіть не скривившись, вихилив до дна, торохнувши потім його вдрузки. «Що скажеш, Параско? Якого я тобі жениха дістав? дивись, дивись: як він хвацько тягне сивуху!...»

І, посміхаючись та заточуючись, поплентався він з нею до свого воза, а наш парубок пішов уздовж рядів з дорогим крамом, де були купці навіть із Гадяча й Миргорода — двох знаменитих міст Полтавської губернії, — наглядіти кращу дерев'яну люльку з мідною гарною оправою, квітчасту по червоному тлі хустку і шапку на весільні дарунки тестеві й усім, кому слід.

IV

Хоть чоловікам не онеє,
Та коли жінці, бачиш, теє,
Так треба угодити...

Котляревський

«Ну, жінко! а я знайшов жениха дочці!»

«Ото, якраз до того тепер, щоб женихів шукати. Дурню, дурню! тобі, мабуть, і на роду написано залишитися таким! Де ж таки ти бачив, де ж таки ти чув, щоб добрий чоловік бігав тепер за женихами? Ти подумав би краще, як пшеницю з рук збути; гарний, мабуть, і жених той! гадаю, голодранець над голодранцями».

«Е, як би не так, подивилась би ти, що то за парубок! Сама свитка більше коштує, ніж твоя зелена кофта й червоні чоботи. А як сивуху знаменито п'є... Чорт би мене взяв разом з тобою, коли я бачив на віку своїм, щоб парубок одним духом вихилив півкварти, не скривившись».

«Ну, ото ж: йому як п'яниця та волоцюга, то й його масті. Б'юсь об заклад, якщо це не той самий шибеник, що вчепився до нас на мосту. Шкода, що й досі він не попадеться мені: вже б я йому дала взнаки».

«Та що, Хівре, хоч би й той самий; чому ж він шибеник?»

«Е! чого ж він шибеник! Ох, ти, голово безмозка! чули? чого він шибеник! Куди ж ти заховав дурнуваті очі свої, коли проїздили ми млини; йому хоч би отут, перед самим його закаляним тютюнищем носом, знеславили його жінку, йому б те й байдужісінько».

«А все ж я не бачу в ньому нічого поганого; хлопець хоч куди! ото тільки, що заліпив був на мить мармизу твою гноєм».

«Еге! та ти, я бачу, й слова не даси мені сказати! а що це воно таке? коли це бувало з тобою? мабуть, встиг уже сьорбнути, не продавши нічого...»

Тут Черевик наш помітив і сам, що розбалакався занадто, і закрив на мить голову свою руками, гадаючи, без сумніву, що розгнівана жінка так і вчепиться йому в чуба своїми подружніми кігтями.

«Отуди до дідька! от тобі й весілля!» думав він про себе, відступаючи від сильного натиску дружини. «Доведеться відмовити путящому чоловікові отак з доброго дива. Боже ти мій, господи, за що така напасть на нас, грішних! і так багато всякої погані на світі, а ти ще й жінок наплодив!»

V

Не хилися, явороньку,
Ще ти зелененький;
Не журися, козаченьку,
Ще ти молоденький!

Малоросійська пісня

Неуважно дивився парубок у білій свитці, сидючи коло свого воза, на народ, що глухо гомонів навколо нього. Втомлене сонце покидало світ, спокійно пропалахкотівши свій полудень та ранок; і згасаючий день чарівно й сумно й яскраво рум'янився, як щоким прекрасної жертви невблаганної недуги в урочисту хвилину відлітання її на небо. Сліпучо виблискували верхи білих шатер та яток, освітлені якимось ледве помітним огненно-рожевим світлом. Шибки навалених купами вікон горіли; зелені пляшки і чарки на столах у шинкарок стали огненними; гори динь, кавунів і гарбузів здавались вилитими із золота і темної міді. Гомін помітно рідшав і вщухав, і потомлені язики перекупок, мужиків та циган лінивіше й повільніше повертались. Де-не-де починав блимати вогник, і запашна пара од варених галушок розносилася по стихаючих вулицях.

«Чого зажурився, Грицьку?» скрикнув високий, засмаглий циган, ударивши по плечу нашого парубка. «Що ж, віддавай воли за двадцять!»

«Тобі б усе воли та воли! Вашому племені все б бариші тільки. Підвести та обдурити доброго чоловіка».

«Тьху, диявол! та тебе не в жарт замарудило. Чи не з досади, що сам накинув собі наречену?»

«Ні, це не по-моєму; я додержую свого слова; що вже зробив, тому й довіку бути. Та от у старого бовдура Черевика нема совісті, видно, і на півшеляга: сказав, та й назад... Ну, його й винуватити нема чого, він — пень та й годі. Все це штуки старої відьми, що ми її сьогодні з хлопцями на мосту вилаяли на всі боки! Ех, якби я був царем або паном великим, я б перший перевішав усіх тих дурнів, що дозволяють себе сідлати бабам...»

«А продаси воли за двадцять, якщо ми заставимо Черевика віддати нам Параску?»

Здивовано поглянув на нього Грицько. В смаглявих рисах цигана було щось злостиве, в'їдливе, низьке і разом погордливе: людина, глянувши на нього, вже ладна була визнати, що в цій чудній душі киплять достоїнства великі, та їм одна тільки нагорода є на землі — шибениця. Рот, що зовсім провалився між носом і гострим підборіддям, завжди осяяний в'їдливою усмішкою, невеликі, але жваві, як огонь, очі і безупинне миготіння на лиці блискавки задумів і намірів — все це начебто вимагало особливого, такого ж дивного для себе убрання, яке саме й було тоді на ньому. Цей темно-коричневий каптан, що один дотик до нього, здавалось, перетворив би його на порох; довге чорне волосся, що пасмами спадало на плечі; черевики, взуті на босі, засмаглі ноги, все це, здавалося, приросло до нього й становило його природу.

«Не за двадцять, а й за п'ятнадцять віддам, якщо не збрешеш тільки!» відповів парубок, не зводячи з нього допитливих очей.

«За п'ятнадцять? добре! Гляди ж, не забувай: за п'ятнадцять! ось тобі й синиця на завдаток!»

«Ну, а як збрешеш?»

«Збрешу — завдаток твій!»

«Добре! ну, давай же по руках!»

«Давай!»

VI

От біда, Роман іде, от тепер якраз насадить мені бебехів, та й вам, пане Хомо, не без лиха буде.

З малоросійської комедії

«Сюди, Афанасію Івановичу! ось тут тин нижчий, підіймайте ногу, та не бійтесь: дурень мій подався на цілу ніч з кумом під вози, щоб москалі часом не поцупили чого».

Так грізна жінка Черєвикова ласкаво підбадьорювала поповича, що боязко тулився коло тину; той виліз хутко на тин та довго стояв, вагаючись, на ньому, ніби висока страшна примара,

націлюючись оком, куди б краще стрибнути, і, нарешті, з шумом кинувся в бур'ян.

«Ото лихо! чи не забилися ви, чи не скрутили ще, боронь боже, в'язи?» лепетала заклопотана Хівря.

«Цс! нічого, нічого, найлюб'язніша Хавроніє Никифорівно!» болісно й пошепки промовив попович, підводячись на ноги: «крім хіба уязвлення від кропиви, цього змієподібного зілля, як казав небіжчик отець протопоп».

«Ходімо ж тепер до хати; там нікого нема. А я думала вже, Афанасію Івановичу, що на вас болячка чи соняшниця напала. Нема та й нема. Як же вам живеться? Я чула, що панотцеві перепало тепер чимало всякої всячини!»

«Чиста дрібниця, Хавроніє Никифорівно; панотець зібрав за весь піст мішків з п'ятнадцять ярового, проса мішків з чотири, книшів із сотню, а курей, якщо полічити, то не буде й п'ятдесяти штук, яйця ж усе більше протухлі. Та воістину сладосні приношення, мовивши до прикладу, єдино від вас сподіваємося дістати, Хавроніє Никифорівно!» говорив далі попович, розчулено поглядаючи на неї і присуваючись ближче.

«Ось вам і приношення, Афанасію Івановичу!» промовила вона, ставлячи на стіл полумиски і манірно застібаючи свою кофту, що наче ненавмисно розстебнулася: «варенички, галушечки пшеничні, пампушечки, товченички!»

«Б'юсь об заклад, якщо це зробили не наймайстерніші руки з усього Євиного роду!» сказав попович, беручись до товченичків і присовуючи другою рукою варенички. «Одначе, Хавроніє Никифорівно, серце моє прагне від вас поживи солодшої за всі пампушечки й галушечки».

«От я вже й не знаю, якої вам ще поживи хочеться, Афанасію Івановичу!» відповіла огрядна красуня, прикидаючись, ніби не розуміє.

«Розуміється, любові вашої, незрівнянна Хавроніє Никифорівно!» пошепки промовив попович, тримаючи в одній руці вареника, а другою обіймаючи широкий стан її.

«Бог знає, що ви видумаєте, Афанасію Івановичу!» сказала Хівря, соромливо опутивши очі свої. «Чого доброго! ви, мабуть,

візьметесь ще й цілуватися!»

«Щодо цього я вам скажу хоч би й про себе», говорив далі попович: «коли був я, до прикладу сказати, ще в бурсі, ось, як тепер пригадую...»

Тут почулося знадвору гавкання й стукіт у ворота. Хівря поквально вискочила й вернулася, уся збліднувши.

«Ну, Афанасію Івановичу, ми попалися з вами: народу стукається купа, і мені вчувся кумів голос...»

Вареник застряв у горлі поповичеві... Очі його вирячились, начебто який-небудь виходець з того світу тільки що зробив йому перед цим візит свій.

«Лізьте сюди!» кричала перелякана Хівря, показуючи на покладені під самою стелею на двох перекладах дошки, де було навалено всякого хатнього манаття.

Небезпека додала духу нашому героєві. Опам'ятавшись трохи, скочив він на лежанку і поліз звідти обережно на дошки. А Хівря побігла без пам'яті до воріт, бо стукали знову та ще дужче й нетерплячіше.

VII

Та тут чудасія, мосьпане!

З малоросійської комедії

На ярмарку трапилася дивна пригода: скрізь пішла чутка, що десь між крамом з'явилася червона свитка. Бабі, що продавала бублики, привидівся сатана у вигляді страшної свині, що безперестанку нахилявся над возами, начебто шукаючи чогось. Це швидко облетіло всі кутки вже притихлого табору; і всі вважали за злочин не вірити, дарма, що баба з бубликами, пересувна крамниця якої стояла поряд із яткою шинкарки, вклонялася цілий день без потреби і виписувала ногами цілковиту подібність свого смачного краму. До цього долучились ще перебільшені звістки про чудо, бачене волосним писарем у розвалені сараї, отож проти ночі всі щільніше тулилися одне до одного; спокій зник, і страх заважав кожному склепити очі свої; а ті, що були не дуже хоробрі і запаслися ночівлею в хатах, забралися додому. До таких належав і Черевик із кумом та

дочкою, які разом з гостями, що напросились до них у хату, і зчинили стукіт, що так перелякав нашу Хіврю. Кума вже трохи розібрало. Це можна було бачити з того, що він двічі проїхав своїм возом по подвір'ю, поки знайшов хату. Гості теж були у веселому настрої і без церемонії увійшли перше за самого хазяїна. Дружина нашого Черевика сиділа, як на голках, коли почали вони нишпорити по всіх кутках у хаті.

«Що, кумо», скрикнув, увійшовши, кум: «тебе ще й досі трясє пропасниця?»

«Егеж, нездужається», відповіла Хівря, неспокійно поглядаючи на дошки, накладені під стелею.

«Ану, жінко, дістань-но там у возі баклажок!» казав кум до жінки, що приїхала з ним разом: «ми хильнемо його з добрими людьми; прокляті баби нагнали такого страху, що й сказати соромно. Та ми ж, їй-богу, браття, через дурницю приїхали сюди!» казав він далі, сьорбаючи з череп'яного кухля. «Я тут-таки ставлю нову шапку, якщо баби не надумали покепкувати з нас. Та хоч би й справді сатана! — Що сатана? Плюйте йому на голову! Нехай би оцю хвилину забагнулось йому стати ось тут, наприклад, передо мною: був би я собачий син, коли не дав би йому дулю аж під самісінький ніс!»

«Чого ж ти враз зблід увесь!» закричав один з гостей, вищий від усіх на голову, що намагався завжди вдавати з себе сміливця.

«Я... Господь з вами! приснилось!»

Гості посміхнулись. Задоволена усмішка з'явилась на обличчі дотепника-сміливця.

«Куди тепер йому збліднути!» підхопив другий: «щоки в нього розцвіли, як мак; тепер він не Цибуля, а буряк, — або краще, як та червона свитка, що так налякала людей».

Баклажок прокотився по столу і зробив гостей ще веселішими, ніж перше. Тут Черевик наш, якого давно мучила червона свитка та не давала й на хвилину спокою цікавому його духові, підступив до кума.

«Скажи, будь ласка, куме! от питаю, та ніяк не допитаюся, що то за історія з тією проклятою свиткою».

«Е, куме! воно б не годилось розповідати проти ночі; та хіба вже на те, щоб догодити тобі й добрим людям (при цьому повернувся він до гостей), що їм, я бачу, так само, як і тобі, хочеться дізнатися про цю диковину. Ну, добре. Слухайте ж!»

Тут він почухав плече, втерся полою, поклав обидві руки на стіл і почав:

«Раз, за яку провину, їй-богу, вже й не знаю, вигнали одного чорта з пекла».

«Як же це, куме!» перебив Черевик: «як же могло це статися, щоб чорта вигнали з пекла?»

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

BOOK2GO
ЕЛЕКТРОННІ КНИГИ

КУПИТИ